

Εθνική ταυτότητα, εκκλησία και θρησκευτικός ανθρωπισμός

/ Πεμπτουσία· Ορθοδοξία-Πολιτισμός-Επιστήμες

Μία ἄλλη, ἐξ ἴσου σημαντική, παράμετρος του θρησκευτικού ανθρωπισμοῦ ἔχει κατεύθυνση εθνική, ἐφόσον στην συγκεκριμένη

ιστορική συγκυρία το θρησκευτικό στοιχείο συνάπτεται με το εθνικό.

Είναι γνωστό ότι η Εκκλησία έπαιξε εθναρχικό ρόλο λόγω των ειδικών «προνομίων» που παραχωρήθηκαν στον πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Γεννάδιο Σχολάριο από τον πρώτο σουλτάνο Μωάμεθ Β΄ μετά την Άλωση και διατηρήθηκαν και από τους διαδόχους του πατριάρχη, που έφεραν την ιδιότητα του «μιλλιέτ – μπασι» (= εθνάρχη). Ως εκ τούτου οι εκκλησιαστικοί λειτουργοί αναλάμβαναν την μέριμνα για την στοιχειωδώς παρασχεθείσα εκπαίδευση και την προαγωγή της γνώσης, φυσικά υπό τις δεδομένες ιδιάζουσες συνθήκες.

Εξάλλου, η δημιουργία ενός ανεξάρτητου ελλαδικού κράτους δεν συνέπεσε χρονικά με τον σχηματισμό των εθνικών κρατών στον ευρωπαϊκό χώρο ύστερα από την Αναγέννηση. Αντιθέτως μάλιστα, επί αιώνες κατεβλήθη προσπάθεια να διασωθεί η εθνική ταυτότητα με την βοήθεια της θρησκείας και της γλώσσας στο πλαίσιο του «θεσμού» των κοινοτήτων, όπου υπήρχε συνείδηση της συνέχισης της αρχαίας ελληνικής πνευματικής κληρονομιάς μέσω της βυζαντινής.

Πολύ χαρακτηριστική είναι η σχετική προσέγγιση για την συνέχεια του ελληνισμού, την οποία επιχείρησε ο Αναστάσιος Μιχαήλ Ναουσαίος (περ. 1675-1725) σε πολλά σημεία του ελληνοκεντρικού και αρχαιογνωστικού έργου του: «Πείθει δε με τας τερπνάς τούτας περί Ελλάδος της εμής θάλπειν ελπίδας, αυτή η φίλη Ελλάς μάλλον και μάλλον μνημονικότερα εαυτής διατιθεμένη. Εξήγειρε και γαρ Κύριος ο Θεός πνεύματα των, ων ταις αγρύπνοις φροντίσι το, ρείθροις θεανδρικών ιδρώτων, και σταλαγμοίς θεωρρείτου αίματος, περιουσιασθέν αυτώ ποίμνιον ενεπίστευσε, θεοσόφων Πατριαρχών και Αρχιερέων των ημετέρων μεθ' ους και δι' ους ουκ ολίγων έτι άλλων των φιλοθέων τε και φιλοπατριδών, και αυτόχρημα προπατορικήν επιδεικνυμένων γενναιότητα Ελλήνων, ίνα τω αρχαίω ταύτης εγκαλλωπίσματί τε και κτήματι την σφων Ελλάδα καθωραίσωσι, και το αυτών έκαστος όνομα ταις της αθανασίας εγχαράξωσι κύρβεσιν»[1].

Σ' αυτές τις κοινότητες των χρόνων της τουρκοκρατίας θα ανιχνευθεί το πνεύμα του συλλογικού Εγώ και της κοινωνικής αλληλεγγύης, της συνεργασίας και της φιλανθρωπίας[1]. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι εντασσόμενοι στον χώρο του θρησκευτικού ανθρωπισμού λόγιοι αναδεικνύουν την εθνική ταυτότητα[1], έστω κι αν δεν υφίσταται ακόμη ένα ανεξάρτητο κρατικό μόρφωμα. Προφανώς αυτή η συγκρότηση ενός τέτοιου αυτοδύναμου μορφώματος, και μάλιστα με βασικό γνώρισμα την θρησκευτική πίστη, δεν είναι ανάγκη «κοινωνική»[1], αλλά πρωτίστως εθνική[1]. Εξάλλου, αυτά έρχονται σε αντίθεση και με τον κοσμοπολιτισμό[1], που συνήθως προσγράφεται ως ένα από τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του ευρωπαϊκού ουμανισμού και του Διαφωτισμού.

Παρατήρηση: Το παρόν άρθρο αποτελεί το δεύτερο τμήμα της εργασίας “Χαρακτηριστικά του θρησκευτικού ανθρωπισμού στον τουρκοκρατούμενο ελλαδικό χώρο (16ος - μέσα 18ου αι.)” της Δρ. Φιλολογίας Έλενας Χατζόγλου - Μπαλτά. Πρώτη δημοσίευση στο περιοδικό: «Νέος Ερμής ο Λόγιος», έτος 5ο, τεύχος 11ο, χειμώνας 2015, σσ. 213-224